

Niepewne uczestnictwo – młodzi na polskim rynku pracy w latach 2008–2013

Anna Kiersztyn

ISBN 978-83-64835-27-8

Zarówno w badaniach naukowych, jak i w debacie publicznej wskazuje się trudności, jakich na rynku pracy doświadczają osoby młode, podkreślając szczególnie wysokie zagrożenie bezrobociem i znaczny odsetek pracujących w niestandardowych formach zatrudnienia (Komisja Europejska 2013; Pańkowskiej 2012; Szafranek 2011). Według danych Eurostatu za 2013 rok, w Polsce stopa bezrobocia wśród osób w wieku od 15 do 24 lat wyniosła 27,3% i znajdowała się powyżej średniej dla państw Unii Europejskiej, z kolei odsetek pracowników zatrudnionych na czas określony wśród wszystkich pracujących w tej grupie wiekowej sięgnął aż 68,6% (por. ramka poniżej). Dla porównania – analogiczne wskaźniki dla ogółu osób w wieku od 15 do 64 lat wyniosły 10,5% i 26,8%.

Niniejsze opracowanie jest oparte na wynikach dwóch ostatnich fal Polskiego Badania Panelowego POLPAN z 2008 i 2013 roku. W analizach zmierzających do określenia,

jak zmieniła się sytuacja młodych na rynku pracy między 2008 a 2013 rokiem, skupiono się na respondentach z kategorii osób w wieku od 21 do 25 lat. Jest to najmłodsza kategoria respondentów badania POLPAN, z górną granicą wieku zbliżoną do przyjętej w wielu europejskich programach aktywizacji zawodowej skierowanych do ludzi młodych (por. na przykład Komisja Europejska 2012). Takie określenie granic wiekowych dla badanej próby jest uzasadnione również w świetle metodologii badania POLPAN (por. ramka na s. 2). Analiza długoterminowych perspektyw zawodowych osób wkraczających na rynek pracy idzie jednak nieco dalej, obejmując swoim zasięgiem badanych, którzy w 2013 roku znaleźli się w kategorii osób w wieku od 26 do 30 lat. W tej nieco starszej grupie znajdują się osoby, które na ogół już ukończyły studia wyższe i którym zaczyna bardziej zależeć na zawodowej stabilizacji, jest to bowiem wiek uzyskiwania ekonomicznej stabilności i zakładania rodziny.

Młodzi na rynku pracy w państwach Unii Europejskiej

Jak wskazują dane Eurostatu za 2013 rok, pod względem stopy bezrobocia wśród osób w wieku od 15 do 24 lat Polsce daleko wprawdzie do takich państw, jak Grecja, Hiszpania czy Włochy – gdzie stopa bezrobocia wśród młodych wyniosła odpowiednio: 58,3%, 55,5% i 40% – ale są kraje, w których bezrobocie młodych znajduje się na poziomie znacznie niższym niż w Polsce, na przykład Niemcy (7,9%), Norwegia (9,1%) czy Holandia (11%). Średnia dla wszystkich państw Unii Europejskiej to 23,3%. Z kolei wskaźnik odsetka zatrudnionych na czas określony wśród osób w wieku od 15 do 24 lat w Polsce (68,6%) jest jednym z najwyższych w Europie. Wyższy wskaźnik stwierdzono jedynie w Słowenii (73,6%). Średnia dla wszystkich państw Unii Europejskiej wyniosła 42,7%.

Dane Eurostatu pochodzą z międzynarodowych Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (Labour Force Surveys).

Na podstawie informacji uzyskanych w badaniu POLPAN respondenci – ze względu na ich sytuację na rynku pracy – zostali podzieleni na sześć kategorii. Jako kryteria podziału przyjęto: wykonywanie pracy lub kontynuowanie edukacji w momencie badania, a także – w wypadku pracujących – formę zatrudnienia w głównym miejscu pracy¹ (typ umowy, na podstawie której jest świadczona praca). Nie wzięto jednak pod uwagę wymiaru czasu pracy. Wyróżniono następujące kategorie:

- pracownicy najemni, zatrudnieni na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony,
- pracownicy najemni, zatrudnieni na podstawie umowy o pracę na czas określony,
- pozostali pracownicy najemni – osoby, które świadczyły pracę na podstawie umów cywilnoprawnych, wykonywały pracę dorywczą (zdefiniowaną jako trwającą krócej niż trzy miesiące w wymiarze poniżej piętnastu godzin tygodniowo) lub były zatrudnione bez pisemnej umowy (praca nierejestrowana – „na czarno”),
- samozatrudnieni,
- osoby niepracujące, które w momencie badania kontynuowały edukację,
- pozostałe osoby niepracujące.

Osoby, które jednocześnie pracowały i się uczyły, zostały zaliczone do kategorii pracujących odpowiednio do formy zatrudnienia. Kategorie druga (pracownicy najemni, zatrudnieni na podstawie umowy o pracę na czas określony) i trzecia (pozostali pracownicy najemni) są najbliższe temu, co

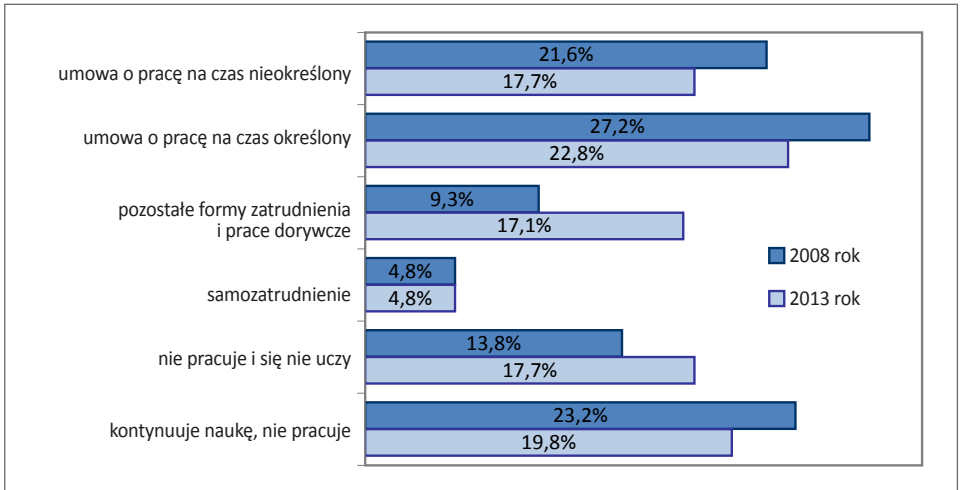
w literaturze naukowej określa się mianem niestandardowych form zatrudnienia. Warto podkreślić, że ostatnia kategoria – pozostałe osoby niepracujące – nie pokrywa się ze standardowo definiowanym bezrobociem (w którym zwraca się uwagę na to, czy dana osoba poszukuje pracy, nawet jeśli pobiera naukę), ale jest raczej zbliżona do kategorii osób niemających pracy ani się nieuczących (tak zwani NEET, czyli *not in employment, education or training*).

Odsetek respondentów w wieku od 21 do 25 lat w każdej z wyróżnionych kategorii w momencie badania przedstawiono na wykresie 1. Pokazuje on wyraźne pogorszenie się sytuacji osób młodych w latach 2008–2013 – w wyniku spadku liczby zatrudnionych na podstawie umowy o pracę zarówno na czas nieokreślony (o blisko 4 punkty procentowe), jak i na czas określony (o niemal 4,5 punktu procentowego). O prawie 8 punktów procentowych wzrósł z kolei odsetek młodych pracowników niemających umowy o pracę (w 2013 roku większość w tej kategorii stanowiły osoby zatrudnione na podstawie umowy-zlecenia). Warto zaznaczyć, że to zmniejszenie się zasięgu formalnoprawnej ochrony pracowniczej dotyczyło przede wszystkim właśnie najmłodszych respondentów, ponieważ we wszystkich pozostałych grupach wiekowych odsetek osób wykonujących prace dorywcze albo na podstawie umów cywilnoprawnych lub „na czarno” był znacznie niższy i nie ulegał tak da-

Nadreprezentacja młodych w badaniu POLPAN

Począwszy od 2008 roku, próba losowa osób w wieku od 21 do 25 lat, które biorą udział w badaniu POLPAN, po raz pierwszy została zwiększona. Liczebności tej próby wyniosły 578 respondentów w 2008 roku i 497 respondentów w 2013 roku. Nadreprezentacja młodszych kategorii wiekowych w ogólnopolskiej próbie badania POLPAN umożliwia prowadzenie wiarygodnych analiz statystycznych wyłącznie dla najmłodszych respondentów.

¹ Praca główna to zatrudnienie zajmujące najwięcej czasu.

Wykres 1. Sytuacja na rynku pracy osób w wieku od 21 do 25 lat w momencie badania

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

Liczebności prób wynoszą 578 osób w 2008 roku i 497 osób w 2013 roku.

leko idącym zmianom (por. Kiersztyn 2014). Dane przedstawione na wykresie 1 wskazują także, że w ostatnich latach częstsza stała się sytuacja, w której młody człowiek pozostaje poza pracą i nauką (wzrost o 4 punkty procentowe).

Wzrost odsetka osób zatrudnionych bez umowy o pracę lub pracujących dorywczo dotyczył w równej mierze mężczyzn i kobiet, przy czym wśród mężczyzn pogorszenie sytuacji na rynku pracy przejawiało się głównie spadkiem odsetka osób mających umowy o pracę na czas nieokreślony (z 29,9% do 21,4%). Wśród kobiet analogiczny odsetek pozostał na dotychczasowym – niskim – poziomie (13–14%), można jednak dostrzec wyraźny spadek udziału zatrudnienia na czas określony (z 29,3% do 21,0%). Wśród mężczyzn uderzający jest również wzrost odsetka osób niemających pracy i się nieuczących (z 8,7% do 15,7%), przy jednoczesnym spad-

ku udziału osób kontynuujących naukę przy braku pracy (z 21,1% do 13,3%). Analogicznych zmian wśród kobiet nie zaobserwowano.

Zaskakujące może się wydawać, że niekorzystne zmiany zaszły przede wszystkim w większych miastach, liczących powyżej 100 tysięcy mieszkańców (tabela 1). To właśnie tam wzrost odsetka młodych pracujących dorywczo lub bez umowy o pracę okazał się największy (był ponad dwukrotny), podobnie jak wzrost odsetka osób pozostających poza pracą i nauką. W dużych miastach można również zaobserwować największy spadek udziału osób zatrudnionych na podstawie najbardziej pożądanym przez pracowników umów na czas nieokreślony.

Powyższe zmiany w dużej mierze można wytłumaczyć tendencją do częstszego podejmowania pracy zarobkowej przez osoby, które nie ukończyły jeszcze szkoły lub uczelni. Należy pamiętać, że to właśnie

Tabela 1. Sytuacja na rynku pracy osób w wieku od 21 do 25 lat – według klasy wielkości miejscowości zamieszkania

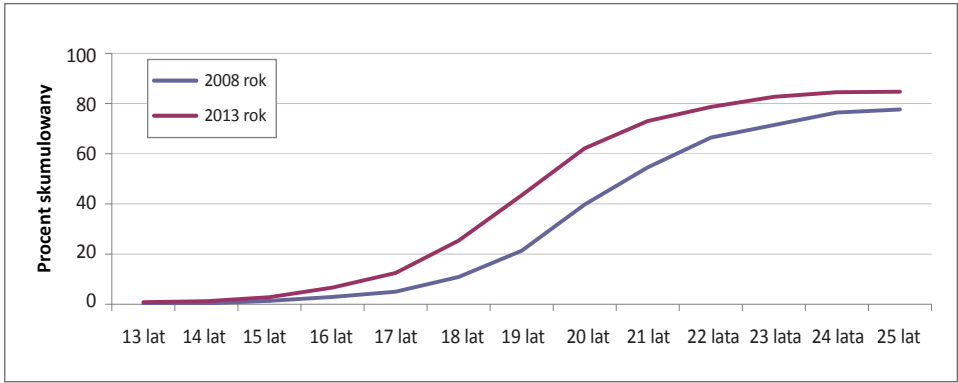
	Wieś		Miasto do 100 tysięcy mieszkańców		Miasto powyżej 100 tysięcy mieszkańców	
	2008 rok	2013 rok	2008 rok	2013 rok	2008 rok	2013 rok
umowa o pracę na czas nieokreślony	22,6%	18,6%	20,3%	19,9%	21,9%	13,8%
umowa o pracę na czas określony	26,5%	22,7%	29,2%	21,9%	25,6%	23,8%
pozostałe formy zatrudnienia i prace dorywcze	8,0%	15,0%	8,3%	11,0%	12,5%	27,7%
samozatrudnienie	8,4%	5,5%	2,6%	4,8%	2,5%	3,8%
nie pracuje i się nie uczy	17,3%	20,0%	16,1%	18,5%	6,3%	13,1%
kontynuuje naukę, nie pracuje	17,3%	18,2%	23,4%	24,0%	31,3%	17,7%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>N</i>	226	220	192	146	160	130

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

w największych miastach wśród ludzi młodych najwyższy jest udział osób kontynuujących edukację, na ogół na wyższych uczelniach. Na przykład, według badania POLPAN, w 2013 roku kształciło się łącznie aż 58,1% osób w wieku od 21 do 25 lat mieszkających w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców. W mniejszych miastach analogiczny wskaźnik wyniósł 49,3%, z kolei na terenach wiejskich – 37,9%. Za taką interpretacją przemawia także – widoczny w tabeli 1 i dotyczący tylko dużych miast – bardzo wyraźny spadek odsetka młodych ludzi, których jedyną aktywnością jest nauka. Studenci stanowią grupę podejmującą pracę głównie w celu uzupełnienia dochodów lub zyskania doświadczenia zawodowego, które mogłoby zwiększyć ich konkurencyjność na rynku pracy po ukończeniu studiów. W gru-

pie tej podejmowanie różnych prac dorywczych, z reguły na podstawie umów cywilnoprawnych, często może być uznawane za najbardziej korzystne rozwiązanie, gwarantujące elastyczność i umożliwiające godzenie aktywności zawodowej i studiowania.

Na wykresie 2 – będącym dodatkową ilustracją wspomnianej tendencji – pokazano, jak między 2008 a 2013 rokiem zmienił się wiek podejmowania pierwszej pracy przez osoby, które w momencie badania miały od 21 do 25 lat. Można tam wyraźnie dostrzec, że na rynek pracy wchodzi obecnie Polacy w coraz młodszym wieku. W tym wymiarze nie zaskakuje obserwacja, że odsetek respondentów, którzy podjęli pierwszą pracę jeszcze przed ukończeniem szkoły lub uczelni, w badanym okresie wzrósł o 10 punktów procentowych (z 43,9% do 53,9%).

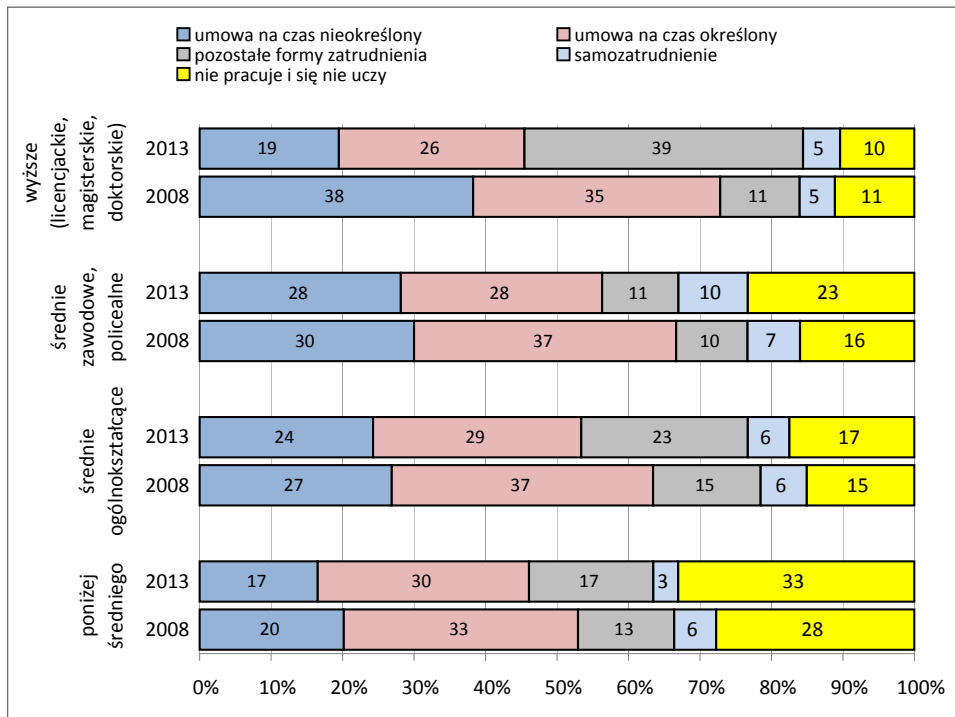
Wykres 2. Wiek podjęcia pierwszej pracy wśród osób w wieku od 21 do 25 lat

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

Interesujące wyniki przyniosły także analizy sytuacji zawodowej osób w wieku od 21 do 25 lat w zależności od poziomu wykształcenia. Odpowiednie dane, pochodzące z dwóch ostatnich fal badania POLPAN, przedstawiono na wykresie 3. Z analiz wyłączono osoby, których jedyną aktywnością jest nauka, ponieważ ich liczebność jest sama w sobie silnie zależna od poziomu wykształcenia – można na przykład oczekiwać, że wśród osób w badanej kategorii wiekowej, które ukończyły liceum ogólnokształcące, znaczna część to niepracujący studenci niższych lat studiów. Informacje zaprezentowane na wykresie 3 wskazują znaczną zmianę sytuacji zawodowej osób z wyższym wykształceniem w latach 2008–2013. Jeszcze pięć lat temu dyplom wyższej uczelni oznaczał większą szansę na uzyskanie umowy na czas nieokreślony i mniejsze prawdopodobieństwo braku pracy. Do 2013 roku wśród osób z wyższym wykształceniem odsetek zatrudnionych na czas nieokreślony zmniejszył się o połowę, z kolei odsetek pracujących na umowach cywilnoprawnych, bez umowy lub dorywczo wzrósł niemal czterokrotnie (z 11% do 39%), w wyniku czego osoby po studiach stały się grupą najbardziej narażoną na tego typu za-

trudnienie. Należy tutaj jednak uwzględnić, że aż 62,3% respondentów mających formalnie ukończone wyższe wykształcenie nadal się kształcą – większość to studenci, którzy po ukończeniu licencjatu kontynuują studia na poziomie magisterskim. Oznacza to, że pogorszenie perspektyw zawodowych dla osób z wyższym wykształceniem może mieć charakter pozorny, dający się wyjaśnić wprowadzeniem dwustopniowego systemu studiów i większą skłonnością do podejmowania krótkoterminowych, dorywczych prac przez studentów starszych lat.

Bardziej wiarygodnych informacji o zmianach perspektyw zawodowych dla różnych kategorii osób młodych mogą dostarczyć analizy regresji, w których można uwzględnić jednocześnie wiele zmiennych determinujących sytuację jednostek na rynku pracy, jak płeć, poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania i kontynuowanie kształcenia. Wyniki takiej analizy przedstawiono w tabeli 2. Celem analizy jest wskazanie czynników, które – niezależnie od pozostałych zmiennych włączonych do modelu – oddziałują na prawdopodobieństwo niestandardowego zatrudnienia wśród pracowników najemnych

Wykres 3. Rozkład procentowy sytuacji na rynku pracy w 2008 i 2013 roku – w podziale ze względu na poziom wykształcenia

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

Z próby wyłączono osoby kontynuujące naukę i niepracujące.

Liczebności prób wynoszą 443 osoby w 2008 roku i 398 osób w 2013 roku.

w wieku od 21 do 25 lat (z próby wyłączono osoby samozatrudnione i niemające pracy). Niestandardowe formy zatrudnienia obejmują zarówno umowy o pracę na czas określony, jak i umowy cywilnoprawne, zatrudnienie nierejestrowane i prace dorywcze.

Wyniki analizy regresji sugerują, że w badanym okresie poziom wykształcenia rzeczywiście stracił na znaczeniu jako determinanta szans na stabilną pracę – o ile w 2008 roku osoby mające wykształcenie co najwyżej zawodowe były istotnie bardziej narażone na niestandardowe zatrudnienie, o tyle

w 2013 roku zależność ta znikła, nawet jeśli się uwzględni większą tendencję do podejmowania dorywczych zajęć zarobkowych przez osoby z wykształceniem średnim lub wyższym licencjackim, które nadal się uczą (dzięki kontroli zmiennej „kontynuuje edukację”). Kolejne interesujące zmiany dotyczą różnic ze względu na płeć – w 2008 roku młode kobiety niemal trzykrotnie częściej w porównaniu z mężczyznami miały niestandardowe zatrudnienie, pięć lat później różnica ta właściwie nie istniała. Wygląda więc na to, że – w przeciwieństwie do tego, co

Tabela 2. Wyniki analizy regresji logistycznej wyjaśniającej prawdopodobieństwo niestandardowego zatrudnienia wśród pracowników najemnych w wieku od 21 do 25 lat

	2008 rok		2013 rok	
	Błąd standardowy	iloraz szans	Błąd standardowy	iloraz szans
pleć: kobieta	0,247***	2,791	0,280	1,295
wykształcenie:				
podstawowe/gimnazjalne	0,823*	6,622	0,621	1,168
zasadnicze zawodowe	0,384*	2,364	0,479	1,597
średnie ogólnokształcące	0,361	1,797	0,403	0,793
średnie zawodowe	0,323	1,521	0,408	0,568
miejsce zamieszkania:				
miasto do 100 tysięcy mieszkańców	0,301	0,815	0,345	0,581
miasto powyżej 100 tysięcy mieszkańców	0,306	1,029	0,367*	0,458
kontynuuje edukację			0,307*	1,984
stała	0,335	0,713	0,470*	2,806
logarytm wiarygodności	-208,74		-166,6	
Chi ²	25,13		19,12	
R ² Coxa i Snella	0,072		0,065	
R ² Nagelkerkego	0,099		0,091	

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

Z próby wyliczono osoby samozatrudnione i niepracujące. Liczebności prób wynoszą 335 osób w 2008 roku i 285 osób w 2013 roku. Dla zmiennej „wykształcenie” kategorią odniesienia jest wykształcenie wyższe. Dla zmiennej „miejsce zamieszkania” kategorią odniesienia jest wieś.

*** zależność istotna na poziomie 0,001, * zależność istotna na poziomie 0,05 (istotność dwustronna)

sugerowały dane z tabeli 1 – w ostatnich latach mieszkanie w mieście liczącym powyżej 100 tysięcy mieszkańców stało się czynnikiem zwiększającym szansę na stabilną pracę. Powyższa zależność staje się widoczna dopiero wówczas, gdy w modelu regresji kontroluje się to, że dorywcze prace zarobkowe są w znacznej mierze domeną studentów w dużych miastach.

Jak już wspomniano, są sytuacje, w których podjęcie pracy w niestandardowych formach zatrudnienia jest uważane za dogodne dla pracownika. Niekiedy argumentuje

się również, że dla osób mających trudności ze znalezieniem pracy niestandardowe formy zatrudnienia mogą okazać się swobodnym punktem zaczepienia na rynku pracy (*stepping-stone hypothesis*) i wstępem do bardziej stabilnego zatrudnienia (por. na przykład Scherer 2004). Niewykluczone, że z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia zwłaszcza wśród osób młodych, dopiero rozpoczynających swoją karierę. Z tego punktu widzenia kluczowego znaczenia nabiera analiza długoterminowych trajektorii zawodowych jednostek, za pomocą której bada

się nie tylko sytuację pracy w określonym momencie, ale przebieg kariery zawodowej młodych pracowników w ciągu kilku lat.

Badanie POLPAN dostarcza informacji pozwalających prowadzić takie analizy. W ramach badania respondenci są proszeni o szczegółowe scharakteryzowanie wszystkich prac, jakie kiedykolwiek podejmowali (lub jakie podejmowali od swojego ostatniego udziału w badaniu). Dzięki temu uzyskuje się dane dotyczące sekwencji prac dla każdego respondenta, z uwzględnieniem ewentualnych przerw w karierze zawodowej związanych z nauką, chorobą, pozostawianiem na bezrobociu albo zajmowaniem się domem czy opieką nad bliskimi. Dla większości prac, jakie są wykonywane przez najmłodszych respondentów, w dwóch ostatnich falach badania jest również dostępna informacja o rodzaju kontraktu, na podstawie którego świadczyli oni pracę.

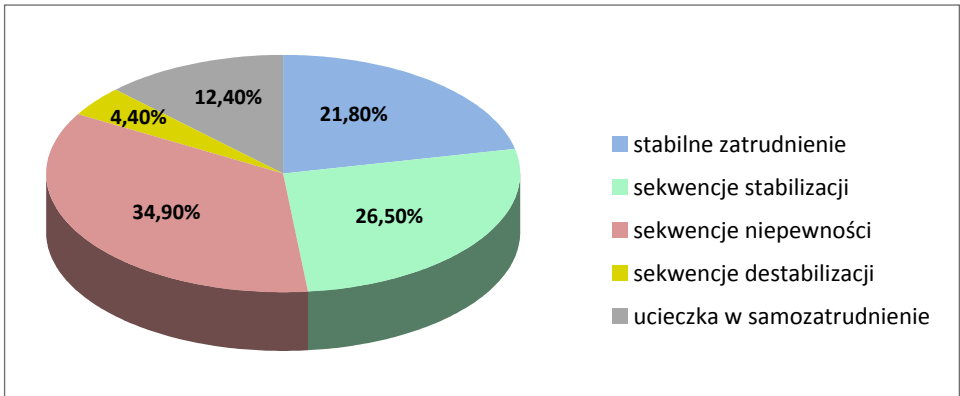
Analizy sekwencji prac przeprowadzono dla wszystkich respondentów, którzy wzięli udział w obu ostatnich falach badania POLPAN i jednocześnie w 2008 roku należeli do najmłodszej kategorii wiekowej – od 21 do 25 lat. Liczebność tak zdefiniowanej próby wyniosła 329 osób. Sekwencje karier zawodowych objęły cały okres od rozpoczęcia pierwszej pracy do momentu badania w 2013 roku, kiedy respondenci byli w wieku od 26 do 30 lat. Z próby wyłączono siedemnaście osób, które podjęły pierwszą pracę w okresie od trzech lat przed ostatnią falą badania POLPAN, można je bowiem uznać za osoby dopiero wchodzące na rynek pracy. Dodatkowo z analiz zostały wyłączone cztery osoby, dla których brakowało dokładnych danych dotyczących formy zatrudnienia, co uniemożliwiło ich klasyfikację. W rezultacie analizie poddano 308 sekwencji, wstępnie klasyfikując je ze względu na końcową formę zatrudnienia (w wypadku osób niepracujących w momencie badania uwzględniono ostatnią zakończoną pracę) i na formę za-

trudnienia dominującą na początku kariery. Wyróżniono następujące typy sekwencji:

- **stabilne zatrudnienie** – na sekwencji tego typu składa się zwykle jeden długotrwały okres pracy na podstawie umowy na czas nieokreślony (czasem dwa takie okresy),
- **sekwencje stabilizacji**, które charakteryzują się większą liczbą kolejno wykonywanych prac. Sekwencje tego typu rozpoczynają się od jednego epizodu niestandardowego zatrudnienia (umowy na czas określony, umowy cywilnoprawne, prace dorywcze, zatrudnienie nierejestrowane) lub kilku takich epizodów, niekrotnie następujących tuż po sobie. Na końcu sekwencji jest zatrudnienie na czas nieokreślony,
- **sekwencje niepewności**, które również rozpoczynają się od niestandardowych form zatrudnienia, po nich następują zaś kolejne epizody krótkoterminowej pracy, przeplatane okresami bezrobocia lub – okazjonalnie – krótkotrwałego zatrudnienia na czas nieokreślony. Charakterystyczne dla tych sekwencji są częste zmiany pracy,
- **sekwencje destabilizacji** – w ich wypadku wejście na rynek pracy odbywa się przez umowę o pracę na czas nieokreślony, po której następuje seria epizodów niestandardowego zatrudnienia,
- **ucieczka w samozatrudnienie** – sekwencje, w których ostatnia praca to prowadzenie własnej działalności gospodarczej, następujące na ogół po licznych epizodach niestandardowego zatrudnienia i braku pracy.

Rozkład procentowy poszczególnych typów sekwencji przedstawiono na wykresie 4. Jak się okazuje, niemal co drugi pracownik w przedziale wiekowym od 26 do 30 lat osiąga względnie stabilną sytuację zawodową, w tym ponad połowę stanowią pracownicy, którzy swoją karierę zaczynali od różnych prac tymczasowych lub dorywczych. Dość liczna jest

Wykres 4. Rozkład procentowy sekwencji karier – od pierwszej pracy do pracy wykonywanej w 2013 roku – wśród osób, które w 2013 roku miały od 26 do 30 lat

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

także grupa osób, których historii zatrudnienia to ciąg następujących po sobie epizodów krótkotrwałych prac (łącznie blisko 40%).

Warto również zaznaczyć, że w świetle analizowanych danych nie potwierdza się teza, jakoby niestandardowe formy zatrudnienia stanowiły dla większości młodych ludzi wstęp do stabilnej pracy – aż 55% osób, które swoje życie zawodowe rozpoczęły od prac dorywczych, zatrudnienia na czas określony, na umowy cywilnoprawne lub bez formalnej umowy, w kolejnych latach realizowało sekwencję niepewności. Znacznie rzadziej występowała sytuacja, w której osoba zaczynająca karierę od zatrudnienia na czas nieokreślony w kolejnych pracach zmienia swój status na bardziej tymczasowy (sekwencje destabilizacji).

Bardziej szczegółowe charakterystyki poszczególnych ścieżek karier, jakie przedstawiono w tabeli 3, wyraźnie wskazują znacznie niższy poziom uczestnictwa w rynku pracy osób realizujących sekwencje niepewności lub destabilizacji (ze względu na niewielką liczbę respondentów realizujących

sekwencje destabilizacji, obie te kategorie potraktowano łącznie). Osoby te doświadczały okresów braku zatrudnienia znacznie częściej i na dłużej niż realizujący pozostałe typy sekwencji. Niemal 30% sekwencji z tej grupy zakończyło się w 2013 roku pozostawaniem bez pracy – blisko dwa razy więcej, niż wyniosła średnia dla całej próby. Należy przy tym podkreślić, że do okresów braku pracy nie zostały zaliczone przerwy w karierze spowodowane chorobą czy urodzeniem się dziecka (urlop macierzyński lub wychowawczy) lub poświęcone na naukę. Dane z tabeli 3 pokazują ponadto relatywnie niekorzystną sytuację osób, które uciekły w samozatrudnienie, zwłaszcza jeśli chodzi o długość okresów pozostawania bez pracy.

* * *

W świetle przedstawionych wyżej rozważań, które dotyczyły sytuacji młodych ludzi w Polsce, można powiedzieć, że:

- w latach 2008–2013 sytuacja na rynku pracy osób w wieku od 21 do 25 lat uległa wyraźnemu pogorszeniu, co przejawia się przede wszystkim w rosnącym udziale osób zatrudnionych na umowach cywilno-

Tabela 3. Ścieżki kariery respondentów w wieku od 26 do 30 lat a ryzyko braku zatrudnienia

	Odsetek respondentów pozostających bez pracy w dniu badania w 2013 roku	Średnia liczba okresów braku pracy trwających trzy miesiące lub dłużej	Łączna liczba miesięcy pozostawania bez pracy	Średnia długość pojedynczego okresu bez pracy w miesiącach
stabilne zatrudnienie	9,4%	,25	14,8	13,5
sekwencje stabilizacji	5,7%	,89	16,9	12,8
sekwencje niepewności i destabilizacji	29,2%	1,15	28,1	19,4
ucieczka w samozatrudnienie	13,9%	,53	24,7	17,8
Wszyscy respondenci (N = 308)	16,3%	,78	22,8	16,4

Źródło: Dane badania POLPAN, 2008 i 2013 rok.

prawnych (umowy-zlecenia lub umowy o dzieło), pracujących dorywczo lub „na czarno”. Są to osoby nieobjęte prawną ochroną wynikającą z Kodeksu pracy,

- powyższą zmianę można w znacznej mierze wyjaśnić wyraźną tendencją do podejmowania pracy w coraz młodszym wieku, coraz częściej jeszcze przed ukończeniem studiów. Jak się wydaje, młodzi ludzie – w odpowiedzi między innymi na medialne doniesienia o problemach absolwentów ze znalezieniem pracy – dążą do jak najwcześniejszego uzyskania doświadczenia zawodowego, zwiększającego ich szanse na późniejsze zatrudnienie,
- analizy sekwencji karier zawodowych młodych pracowników sugerują, że niestandardowe zatrudnienie dla wielu z nich nie stanowi wstępu do stabilnej pracy. Ponad połowa osób, które pierwsze doświadczenia zawodowe uzyskały przez dorywcze zajęcia lub zatrudnienie na czas określony, w późniejszych latach kontynuowała niestabilną ścieżkę kariery, na którą składały

się epizody tymczasowego zatrudnienia przeplatane stosunkowo długotrwałymi okresami pozostawania bez pracy. W konsekwencji mamy do czynienia z dość liczną grupą młodych pracowników, których można uznać za częściowo wykluczonych z rynku pracy.

Ten ostatni rezultat warto podkreślić, ponieważ dotyczy on nieco starszych respondentów, którzy w 2013 roku osiągnęli wiek od 26 do 30 lat. Niemożność pełnego uczestnictwa w rynku pracy może stać się szczególnie dotkliwa i poważna w skutkach, gdy obejmuje osoby, które w większości ukończyły już edukację i właśnie podejmują próby życiowego usamodzielnienia się i założenia rodziny. Dla takich osób stabilizacja zawodowa nabiera większego niż dotąd znaczenia. Nie mówimy więc tutaj jedynie o trudnościach doświadczanych przez młodych ludzi u progu kariery zawodowej, ale o trudnościach, które w wypadku wielu osób mogą występować przez lata i zaważyć na całym ich dorosłym życiu.

Bibliografia

Kiersztyn A. (2014), *Niepewność zatrudnienia. Kto jej doświadcza? Czy to stan chwilowy?*, Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Komisja Europejska (2013), *Employment and Social Developments in Europe 2013*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Komisja Europejska (2012), *Proposal for a Council Recommendation on Establishing a Youth Guarantee*, COM(2012) 729, Brussels.

Pańkow M. (2012), *Młodzi na rynku pracy. Raport z badania*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Scherer S. (2004), „Stepping-stones or traps? The consequences of labour market entry positions on future careers in West-Germany, Great Britain and Italy”, *Work, Employment and Society*, t. 18, s. 369–394.

Szafranec K. (2011), *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.

Publikację przygotowano w ramach projektu
„Polski Survey Panelowy, POLPAN 1988-2013: Struktura i Ruchliwość Społeczna”,
finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki
(grant nr 2011/02/A/HS6/00238).

Wydawca:
Zespół Porównawczych Analiz Nierówności Społecznych,
Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

Warszawa 2015